

Mama snijdt een komkommer,
papa leest de krant

Rolpatronen in veel gelezen recente kinderboeken

Rolpatronen in veel gelezen en geleende kinderboeken

Vera Haket, 2015

www.verahaket.nl

Inhoud

Het schort en de krant

Ja, Jip en Janneke...

Meest verkochte, meest geleende en bekroonde kinderboeken 2012-2013

Hoofdpersonen: aantallen

Gedrag en karaktereigenschappen hoofdpersonen: meisjes en jongens

Moeders en vaders: werk, zorg en huishouden

Moeders en vaders: karaktereigenschappen

Eerder onderzoek

Samenvatting bevindingen

Verklaringen

Conclusie

De onderzochte boeken in alfabetische volgorde

Literatuurlijst

Het schort en de krant

In kinderboeken komen vaak dezelfde patronen terug.

Moeders zijn thuis en doen de huishoudelijke taken ...

uit: *Tip de muis vertelt een leugentje*,
Marco Campanella

... terwijl vaders afwezig zijn, de krant lezen of aan tafel bediend worden.

uit: *Tip de muis vertelt een leugentje*,
Marco Campanella

Meisjes zijn bang, braaf en afwachtend ...

uit: *Pieter Konijn*,
Beatrix Potter

... terwijl jongens actief en ondernemend zijn en dingen doen die niet mogen.

uit: *Jip en Janneke*,
Annie M.G. Schmidt/
Fiep Westendorp

Is dat toeval?

Heeft het te maken met de periode waarin boeken geschreven zijn?

Of is er meer aan de hand?

Ja, Jip en Janneke...

Moeders zijn thuis, vaders werken, jongens zijn helden en meisjes worden gered. Het (traditionele) kinderboek in een notendop.

Misschien herken je dit beeld wel. Een beroemd (of berucht) voorbeeld dat vaak genoemd wordt, is Jip en Janneke, met Jip die alles durft terwijl Janneke veel banger is. Op de illustraties loopt Jip vrijwel altijd vóór Janneke, en is hij regelmatig actief bezig terwijl zij toekijkt. Moeder is altijd thuis om te zorgen en schoon te maken, terwijl vader op zijn vrije dagen leuke dingen met de kinderen doet.

Er was eens een wolvin...

In kinderboeken waarin dieren de hoofdrol spelen, is er naast het traditionele beeld dat naar voren komt nog iets anders aan de hand. Daar komen vaak (bijna) alleen maar mannelijke karakters voor.

In het Junglebook bijvoorbeeld, dat al vele keren verfilmd en opnieuw uitgegeven is, wordt de jongen Mowgli opgevoed door wolven; de mannetjeswolf Akela en 'zijn vrouwtje' Rasha.

De andere dieren waarmee Mowgli te maken krijgt, zijn vrijwel allemaal mannelijk. Dat geldt zeker voor belangrijke personages als Baloe de beer, Bagheera de panter, Kaa de slang, Shere Khan de tijger en koning Louie de orang oetang.

Het jungleboek is geen uitzondering. Ik kan geen voorbeeld noemen van een boek met een leeuw of een berin in de hoofdrol, net zo min als een vrouwelijke hond, olifant, krokodil of rat. Of heel veel andere dieren.

Oude boeken

Tjsa, Jip en Janneke en Junglebook... Dat zijn oude boeken. In die tijd gingen dingen nu eenmaal anders dan nu en waren er andere normen en idealen.

Maar in de kinderboeken die nu uitkomen is dat toch heel anders?

Nou...

Ja en nee.

Bekroonde en veel gelezen boeken

Om te onderzoeken wat de stand van zaken op dit moment is, heb ik de meest verkochte, meest geleende en bekroonde kinderboeken van 2012 en 2013 geanalyseerd (zie ook het [overzicht](#)).

In totaal ging het om 30 boeken: 15 boeken die in 2012 en 2013 het meest geleend en verkocht werden (op basis van de overzichten van het CPNB en de Stichting Leenrecht), en 15 boeken die in deze jaren een Griffel of Kinderjuryprijs hebben gewonnen (uitgereikt in 2013 en 2014).

Tussen de meest verkochte en meest geleende boeken is er veel overlap. Sommige auteurs domineren de lijsten, en van bepaalde series, zoals 'Leven van een loser', zijn meer dan 100.000 boeken per jaar verkocht. Als er meerdere boeken van een auteur op de lijsten voorkwamen, heb ik alleen het hoogstscorende boek meegenomen.

Boeken die Griffels gewonnen hebben, behoren meestal niet tot de meest verkochte of meest geleende boeken.

Onderzoeksvraag

Wat is de stand van zaken in (recente) kinderboeken als het gaat om aantallen meisjes, jongens, vrouwen en mannen, rollen die zij spelen en activiteiten die ze verrichten, hoe is dit in vergelijking met vroeger en hoe hangen de bevindingen samen met ontwikkelingen in de maatschappij?

Onderzochte kenmerken

Is de hoofdpersoon een meisje/ jongen/ vrouw/ man?

Wat doet, denkt en zegt de hoofdpersoon en wat wordt er over de hoofdpersoon gedacht en gezegd (activiteiten, kenmerken, karakter, gebruikte werkwoorden en zelfstandig naamwoorden)?

Wie zijn de overige personages? Wat is het geslacht en wat is de relatie met de hoofdpersoon?

Wat doen, denken en zeggen de andere personages?

Wie staan er op de illustraties? Wat doen ze?

Meest verkochte, meest geleende en becroonde kinderboeken 2012-2013

Leven van een loser: serie van Amerikaan Jeff Kinney

CPNB 2013: 5 titels uit de serie in top 100.

Meest verkochte deel: 60.000-75.000 exemplaren

Meest geleende kinderboeken 2013: nr. 1-6 zijn delen Leven van een loser

Meest verkocht (CPNB)

Meest geleend (Stichting Leenrecht)

Over een kleine mol die wil weten wie er op zijn kop gepoept heeft

Vriendjes van overal

Leven van een loser. Zwaar de klos!
Weerwolfnachtbaan
Muizenhuis. Sam en Julia
Dagboek van een muts. In de spotlights
Achtste-groepers huilen niet
Mama kwijt

Kikker is ongeduldig
Wiebelbillenboogie
Nog 100 nachtjes slapen
Fiet wil rennen
Floor schrijft strafregels
Pluk redt de dieren

Fantasia VII
Kinderjury

Elvis Watt

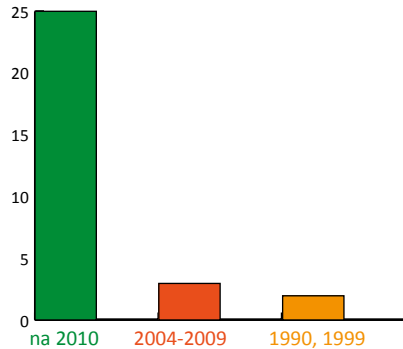
100% Coco

Rood: 4-6 jaar

Zwart: 6-9 jaar

Wit: 9-12 jaar

Broergeheim
Zoveel als de wereld hou ik van jou
Garmanns straat
Spinder
Held op sokken
Groter dan een droom
Wie klopt daar
Wij samen op stap
Zwarte zwaan
Zondag
COCO en het kleine zwarte jurkje
De slipper van Maria Bonita
Springdag
Griffels

Jaar van publicatie

De meeste (25) onderzochte boeken zijn voor het eerst gepubliceerd na 2010. Drie boeken zijn voor het eerst uitgekomen tussen 2004 en 2009. 1 boek werd voor het eerst gedrukt in 1999 en het oudste boek in de selectie werd in 1990 voor het eerst in Nederland gepubliceerd (in 1989 in Duitsland).

1 van de boeken die tussen 2004 en 2009 voor het eerst is gepubliceerd, Pluk redt de dieren, is gebaseerd op verhalen die in de jaren zeventig zijn geschreven en (toen niet in boekvorm) uitgebracht.

Een aantal personages heb ik nader onderzocht

De hoofdpersonen. Dit zijn kinderen, dieren (vaak herkenbaar als 'kind' of 'volwassene') en volwassenen.

Moeders en vaders. Zij spelen in vrijwel alle boeken waarin de hoofdpersonen kinderen zijn een belangrijke rol.

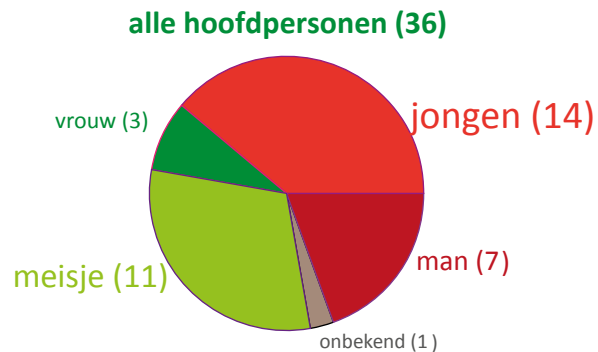
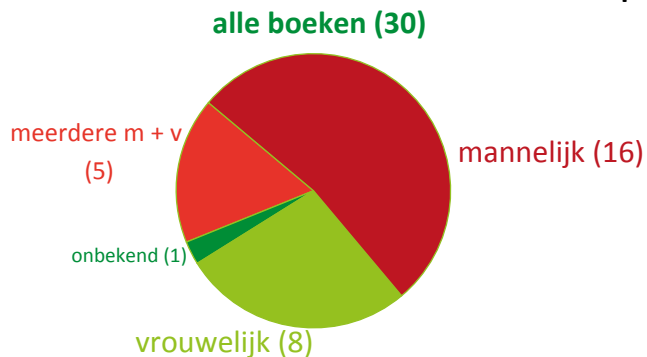
Andere volwassenen, vaak in een professionele hoedanigheid, zoals onderwijzers, agenten, verpleegkundigen, artsen en verkopers.

Andere kinderen waarmee de hoofdpersonen te maken hebben.

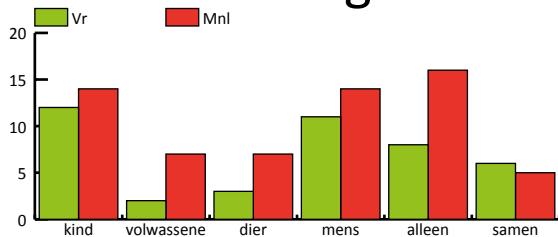
Als ik in citaten of in de tekst naar specifieke boeken verwijs, refereer ik aan de [alfabetische lijst](#).

Resultaten

Hoofdpersonen

Meer jongens en mannen als enige hoofdpersoon

Als er (menselijke) dieren in de hoofdrol zijn, is de verhouding ongelijker dan bij mensen in de hoofdrol.

Meisjes en jongens: hoofdpersonen

In de 30 boeken komen 14 vrouwelijke en 21 mannelijke hoofdpersonen voor. Meisjes en vrouwen hebben relatief vaak een gedeelde hoofdrol, terwijl jongens en mannen vaker de enige hoofdpersoon zijn.

Jonge vrouwelijke hoofdpersonen in de onderzochte boeken gedragen zich over het algemeen niet heel anders dan jonge mannelijke hoofdpersonen. Ze houden zich vaak met dezelfde [activiteiten](#) bezig. In boeken voor oudere kinderen zijn er meer verschillen tussen de activiteiten en [karaktereigenschappen](#) van de meisjes en jongens die beschreven worden.

Boeken voor kinderen onder de tien

In boeken voor jonge kinderen komen veel activiteiten en karaktertrekken van meisjes en jongens overeen, zoals buiten spelen en actief zijn, initiatief nemen en ergens voor strijden. Ook angst en onzekerheid komen zowel bij meisjes en jongens voor, waarbij geldt dat jongens soms wat banger en afwachtender zijn dan meisjes, en meisjes wat stoerder en avontuurlijker zijn.

Daarnaast zijn er een aantal verschillen tussen de jonge vrouwelijke en mannelijke hoofdpersonen. Meisjes huilen meer en zijn meer dan jongens bezig met verliefdheid en er leuk uit zien. Dat wordt nog veel sterker in de boeken voor kinderen van boven de tien.

Boeken voor kinderen vanaf tien jaar

Voor de boeken voor kinderen vanaf tien jaar geldt dat er weinig andere hobby's of interesses van meisjes genoemd worden dan uiterlijk, erbij horen en jongens. De jongens hebben in deze boeken vaker andere hobby's en interesses, zoals insecten, herbarium of sporten. Ze zijn meer bezig met feiten, weetjes en cijfers.

Een ander belangrijk verschil is dat jongens anderen helpen en redden, ook als ze bang zijn, terwijl dat voor meisjes veel minder geldt. Er is één meisje dat haar vriendin beschermt.

Aantallen vrouwelijke en mannelijke hoofdpersonen per leeftijdsgroep

Voor kinderen van boven de tien zijn er steeds meer boeken die specifiek op meisjes of op jongens zijn gericht.

In die categorie vermindert het verschil in het aantal mannelijke en vrouwelijke hoofdpersonen ook. Boeken voor meisjes gaan over het algemeen over meisjes, en boeken voor jongens over jongens. Ze hebben in ieder geval meestal respectievelijk een meisje of een jongen als hoofdpersoon. Op 'het leven van een loser', dat over een jongen gaat, volgde bijvoorbeeld 'dagboek van een muts', over een meisje.

Boeken voor kinderen vanaf 10 jaar

Voor de negen onderzochte boeken voor kinderen vanaf 10 jaar geldt:

- 4 hoofdpersonen zijn mannelijk
- 3 hoofdpersonen zijn vrouwelijk
- in 2 boeken zijn er meerdere, vrouwelijke en mannelijke, hoofdpersonen.

Boeken voor kinderen onder de tien

In de boeken voor kinderen onder de tien is het verschil in aantallen mannelijke en vrouwelijke hoofdpersonen juist relatief groot. Deze boeken lijken over het algemeen zowel op meisjes als op jongens gericht te zijn.

In de 21 onderzochte boeken gaat het om:

- 12 mannelijke hoofdpersonen
- 5 vrouwelijke hoofdpersonen
- 3 boeken waarin zowel een vrouwelijke als een mannelijke hoofdpersoon figureert
- 1 boek waarin het geslacht van de hoofdpersoon onduidelijk is.

Meisjes en jongens activiteiten en karakter

stept
helpt brand blussen
speelt buiten
schommelt zwemt
actief
gymt
speelt met trein klimt
voetbalt vecht
bouwt hutten

moet afwachten
verliefd
moet initiatief nemen

grappig
aardig
vrijgevig
vergevensgezind
begripvol

strijkt
past op/helpt met baby
huishouden
naait
helpt met de was
is netjes
doet boodschappen
ruimt kamer op

redt dieren held
beschermt redt mensen
is dapper offert zich op
neemt schuld op zich

blogt
huilt zingt danst
expressief lacht
verkleedt zich is wild

creatief
tekent knutselt

niet huishoudelijk
slordig

niet bang
geeft niet op
strijdvaardig vastbesloten
onafhankelijk

lost op
heeft ideeën
gaat op onderzoek uit
is enthousiast

liefde ouders
er leuk uit zien
buiten spelen
helpen/redden
niet huilen
veel kleren ambitie/wil
verzameling liefde bepaalde jongen
compleet maken beroemd worden
winnen

afwachtend
verlegen

denkt na
eigenwijs
Onderzoeker
nieuwsgierig slim

kleren
hekel aan
huiswerk
dansen

volgzaam
goedgelovig
braaf
muts lief

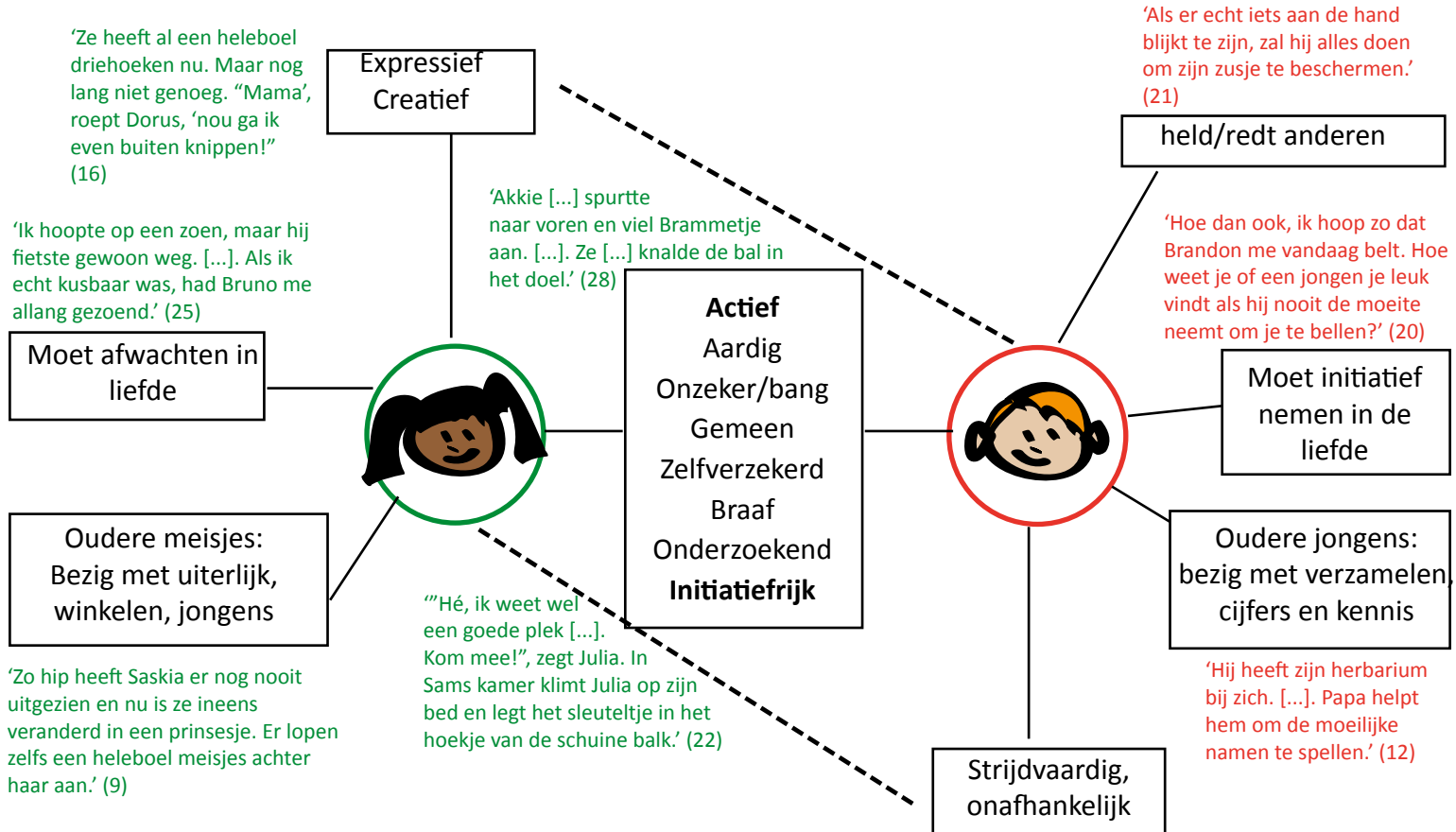
geen twijfel
Leider onafhankelijk
zelfverzekerd
arrogant
verantwoordelijk

insecten auto's
winkelen feiten, cijfers
houdt van lezen
knutselen voetballen
herbarium

kijkt af is gemeen
pront met geld
niet-braaf
steelt liegt misleidt

heeft spijt twijfelt
onzeker
bang weet het niet meer
beïnvloedbaar

Gedrag en karaktereigenschappen hoofdpersonen meisjes en jongens

— = geldt met name voor
---- = geldt enigszins voor

De cijfers bij de citaten corresponderen met de nummers van de boeken

Andere meisjes en jongens

De rollen van andere meisjes en jongens die in de boeken voorkomen verschillen meer van elkaar dan die van de hoofdpersonen.

Verschillen in beschrijving

- Meisjes zijn wat meer betrokken bij huishouden en zorg, jongens worden meer ingezet bij klussen in en om het huis.
- Meisjes zijn vaker ijverig en verstandig, jongens kinderlijk en wild. Tegelijkertijd zijn de jongens waarop de meisjes verliefd zijn vaak onafhankelijk, rustig, 'volwassen' en knap.
- Meisjes giechelen, jongens zijn grappig.
- Jongere kinderen zijn beiden lichamelijk actief, bij oudere kinderen zijn meisjes vaak passiever.
- Meisjes moeten gered worden, jongens zijn dapper, redden anderen en helpen vaker, bijvoorbeeld bij het maken van sommen of het sjouwen van spullen.

- Meisjes willen verkering en erbij horen. Jongens moeten niets van meisjes weten, of zijn stiekem verliefd.
- Meisjes houden van vlinders en dansen, jongens van voetballen, sommen en kennis. Met uitzonderingen: een meisje wil dokter worden, een paar vriendinnen houden van voetballen en een jongen is geïnteresseerd in kleding.

Overeenkomsten in beschrijving

- Meisjes en jongens zijn aardig, lief, gemeen of jaloers.
- Ze zijn onzeker of zelfverzekerd en kunnen goed leren of juist niet.
- Meisjes zijn mooi en leuk gekleed, jongens zijn knap en soms gespierd (in de 'meisjesboeken').

Moeders en vaders

De volwassenen die het meeste voorkomen in kinderboeken, zijn moeders en vaders. Vooral moeders komen vaak voor en zijn ook relatief aanwezig; in 23 boeken spelen moeders een rol, tegenover 16 vaders. Moeders worden in de boeken ook veel vaker genoemd dan vaders. Moeders en vaders houden zich in verschillende mate bezig met [werk, zorg en huishouden](#).

Werk en zorg: moeders

Van de 23 moeders wordt er bij drie over een baan gesproken. Twee van deze drie zijn gescheiden. Zij hebben een baan waarbij ze heel hard werken en de (vrijwel) volledige zorg voor de kinderen hebben. Een van deze vaders is uit beeld verdwenen, de andere woont in het buitenland en komt af en toe naar Nederland. Hij heeft regelmatig contact met zijn dochter via skype en ze hebben een goede band, maar hij is niet verantwoordelijk voor de dagelijkse zorg.

De andere werkende moeder heeft een man en lijkt de hoofdverantwoordelijke voor de zorg te zijn. Er

wordt expliciet gezegd dat papa voor de kinderen zorgt als mama een keer weg is, voor haar werk ofzo. In geen enkel boek wordt benoemd dat mama voor de kinderen zorgt omdat papa even weg is, naar zijn werk ofzo. Dat is blijkbaar vanzelfsprekend.

Werk en zorg: vaders

Bij 11 van de 16 vaders wordt over werk gesproken. Vaak is dat een baan waarvoor ze 's ochtends vroeg weggaan en 's avonds rond etenstijd weer thuis komen. Bij de anderen wordt werk niet genoemd, maar wel geïmpliceerd, doordat vader in tegenstelling tot moeder maar weinig thuis is.

Eén vader zorgt veel voor zijn kind en doet huishoudelijk werk, zoals koken en boodschappen. Hij gaat overigens ook naar zijn werk, in tegenstelling tot zijn vrouw (die hoogzwanger is en misschien met verlof?).

Een andere zorgt voor de kinderen 'als mama een keer weg moet'. Hij doet niets in het huishouden, maar maakt er samen met de kinderen een enorme rommel van. Andere vaders doen weleens iets met hun kinderen, of smeren een keer boterhammen,

maar niet structureel. Een uitzondering is met het kind praten, of het kind met iets helpen. Dat doen de meeste vaders in de boeken regelmatig.

Ze kunnen het wel... als de reguliere zorgverlener/ kostwinner er niet is

Een vader krijgt aan het einde van het boek de zorg voor zijn zoon, omdat de moeder de situatie niet aan kan en ergens anders gaat wonen. Hij kookt (niet zo lekker) voor zijn zoon. Omdat hij voor zijn zoon zorgt, kun je er vanuit gaan dat hij ook andere huishoudelijke taken zal verrichten. Die worden echter niet beschreven, terwijl eerder in het boek, waar de moeder nog thuis woont, regelmatig genoemd wordt dat ze de was doet of aan het opruimen is.

Het lijkt erop dat de vader, als hij alleenstaand is en dus wel moet, ook in staat is voor een kind en huishouden te zorgen. Dat is vergelijkbaar met de alleenstaande moeder, die ook in staat is geld te verdienen met werk. Maar dat is alleen zo, als de noodzaak er is omdat de reguliere verzorger/ kostwinner er niet is.

Variëteit aan huishoudelijke en zorgtaken

Moeders doen in de boeken veel meer verschillende dingen qua zorg en huishouden, en ze doen dit ook veel vaker, dan vaders. Wassen, opruimen en schoonmaken doen vaders niet; koken, boodschappen doen en eten serveren vrijwel niet. Er wordt daarentegen juist vrij vaak beschreven dat moeders dat doen.

Moeders brengen hun kind vrijwel altijd naar school, en halen het kind altijd uit school. Ze maken speelafspraken met andere moeders, kopen kleding voor of met hun kind en sporen het kind aan om huiswerk te maken. Dit zijn activiteiten waar vaders zich in de boeken vrijwel niet mee bezig houden.

Karaktereigenschappen

Het meest opvallende verschil tussen [karaktereigenschappen](#) van de moeders en vaders in de onderzochte boeken is dat vaders 'kind onder de kinderen' lijken te zijn, terwijl moeders verstandig en praktisch zijn en soms om vader en kinderen moeten lachen (vaak hoofdschuddend).

Tegelijkertijd zijn de vaders in tijden van crisis rustig

en beheerst en nemen ze de leiding, terwijl moeders vaker emotioneel zijn, in paniek raken en niet weten wat ze moeten doen.

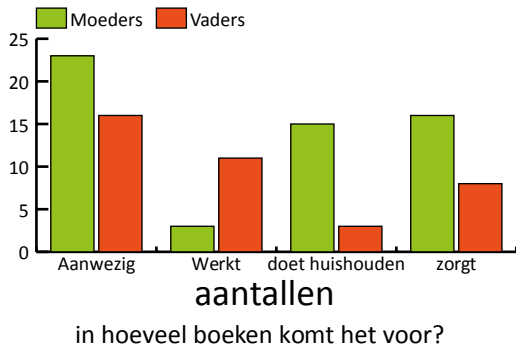
Vrije tijd

Vaders zijn veel minder vaak aanwezig dan moeders en als ze er zijn, zijn ze vaak bezig met hun eigen bezigheden of hobby's, zoals klussen, een boot opknappen of de krant lezen. Moeders zijn vaker gericht op het gezin en huishouden. Zij lijken minder vrije tijd te hebben, en er wordt vrijwel niet over hun hobby's gepraat.

Een aantal activiteiten van moeders, die niet met huishouden of zorg te maken hebben, wordt wel beschreven. Moeders lezen soms of gaan naar de kapper. Eén moeder, die onafhankelijk is en haar eigen gang gaat, houdt van tuinieren. Zij heeft geen baan maar is bijna zelfvoorzienend, hakt zelf hout, fietst hard als ze boos is en gaat op in haar eigen activiteiten.

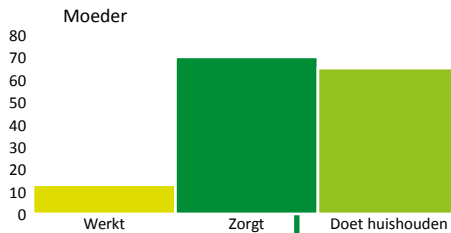
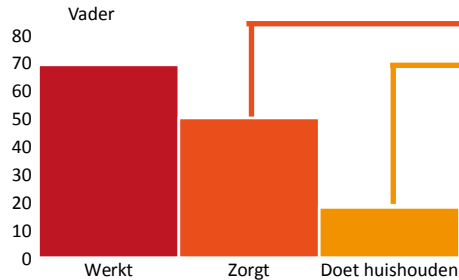
Moeders en vaders Werk, zorg en huishouden

De lettergrootte komt overeen met het aantal boeken waarin de activiteit voorkomt (dus niet met het aantal keer in totaal; bepaalde handelingen komen in sommige boeken meerdere keren voor).

- Brengt kind naar school als hij thuis werkt (1)
- Legt kind in bed (1)
- **Praat met kind/ helpt kind (6)**
- Troost kind (2)
- Brengt spullen naar school (1)
- Draagt kind (1)
- Belt/ skype met kind (2)
- Brengt kind weg (1)

- Kookt (2)
- Serveert eten (2)
- Doet boodschappen (1)
- Laat kind opruimen (1)
- Geeft commentaar op rommel (1)
- Smeert broodjes (1)
- Ruimt klusspullen op (1)

- Zorgt voor ziek kind (1)
- Draagt kind (4)
- Legt kind in bed (5)
- **Haalt en brengt naar en van school (6)**
- Gaat naar consultatiebureau (1)
- Wast kind (1)
- Koopt kleding (2)
- Koopt speelgoed (2)
- Hanteert regels (3)
- **Legt uit/helpt (7)**
- Troost kind (2)
- Vangt kind op (1)
- Maakt slaappleaats kind (1)
- Weegt kind (1)
- Belt met kind (1)
- Praat met docent (2)
- Gaat mee op kamp (1)
- Leest over opvoedings-technieken en past toe (2)
- Brengt kind weg (1)
- **Regelt speelafspreekjes (3)**
- Spoort aan tot huiswerk (2)
- Schrijft boek voor kind (1)
- Kleedt kind aan (1)

- **Kookt (7)**
- **Serveert eten (6)**
- **Wast (3)**
- Doet de afwas (1)
- **Doet boodschappen (4)**
- Laat kind opruimen (1)
- **Ruimt op (4)**
- **Naait (2)**
- Pakt spullen kind in (1)
- **Maakt schoon (1)**
- **Schrikt van rommel (2)**
- **Geeft commentaar op rommel (3)**

karaktereigenschappen

'Mama durft haast niet te kijken, maar als ze het toch doet, moet ze zo hard lachen dat ze het bijna in haar broek doet.' (6)

'Om alle scherpe hoeken van ons meubilair zaten nog luiers geplakt, van toen mam het huis babyproof had gemaakt.' (13)

'Nee. Ik was er niet. Ik had er moeten zijn. Dat valt niet goed te praten.' (5)

'Mama aait Lisa over haar wang.' Jij hebt toch al een zusje'' (10)

'Anton!' [...]. Ze keek haar man streng aan. 'Oké, oké, [...]. Ik blijf wel thuis.' (24)

'Dat kan niet... Dat kan niet... Mama... Mama trekt dat niet.' (5)

'{...} eiste mama dat hij hem uitrok. [...]. Toen rende ze naar boven om een schone broek voor hem te halen.' (20)

'[...] liep mam recht op mijn tafeltje af en eiste waar iedereen bij was paps leren jas terug.' (13)

Moeders

**vrolijk
lacht om vader**

is praktisch

heeft schuldgevoel

is lief, begripvol

**is de baas in huis
wijst vader terecht**

**is onevenwichtig
raakt in paniek**

zorgt voor vader

is dominant, streng

familietijd; lieve vrede; goed opvoeden; rust; lezen; tuinieren

Vaders

**is grappig
maakt moeder aan het
lachen**

**verrast/ verwent moeder in
weekend**

is enthousiast

klust

sust, stelt moeder gerust

**is ongeduldig, onhandig,
impulsief**

is kinderlijk, speelt

houdt
van

winnen; klussen; aquarium: barbecue aanmaken; vuur, sporten, spelen, actie; wandelen; lezen; tuinieren

'Pa draagt graag gekke hoofddeksels. Hij houdt van anders.' (14)

'Mijn vader leunt trots tegen de doos en grijnst. "Dit is een grote verrassing voor je moeder." (9)

'Oles vader keek hem blij aan. "Zwemmen? Wat leuk, zal ik meegaan?" (24)

'Het zat verstopt in de soep van mama, in het klussen van papa of in een muts voor de kou.' (2)

'Rustig nou maar, Loes. De soep wordt niet zo heet gegeten als hij wordt opgediend.' (28)

'Maar het werkte niet helemaal volgens plan, zoals meestal met zijn ideeën.' (20)

'Opeens wordt papa de Indiaan Grote Warrige Borstel.' (6)

Werk, zorg en huishouden: citaten

‘Heb je mijn kamer gezien?’, vroeg Thomas. ‘Netjes hè?’ ‘Superduper’, zei papa. [...]. ‘Wat doet al die troep onder je bed?’, vroeg mama. (1)

Ik hoopte dat ik voor zou lopen op de andere kinderen vanwege de moeite die mam had gedaan [...] maar de andere moeders hadden dat vast ook alemaal gedaan [...]. (13)

Lieke vond het gek dat mijn moeder er niet was. Ik vertelde dat mam een zware baan heeft en altijd pas ‘s avonds laat thuiskomt. (5)

Mijn moeder kijkt ook een beetje teleurgesteld. ‘[...] Nou, dan ga ik de droger maar uithalen [...].’ (9)

Mam [...] pakte paps sporttas vol

met mijn kleren. [...]. Beneden smeerde pap broodjes pindakaas [...]. (30)

Na het eten ging pap nog een uurtje aan de slag in de werkkamer. [...]. ‘Ik ga maar aan de was beginnen’, zei mam. (30)

Zijn vader zat nog op z’n werk en zijn moeder was boven dingen aan het opruimen. (21)

In de keuken sneed mama een komkommer, papa las de krant. (2)

‘Julia, waar zit je?’, roept moeder. [...]. De zeep is op en nu kan ik de was niet doen.’ (22)

‘Hun vader is dom en lui. Als ik hun vader was, zou ik voor ze werken.’ (15)

‘Als mama even weg moet, voor haar werk of zo ... dan zorgt papa voor ons. [...]. En als mama plotseling thuiskomt en zucht: ‘O nee, wat een bende’, zegt papa: ‘Ga nou eerst even rustig zitten, schatje.’ (6)

De papa rent elke ochtend naar de trein, de mama rent steeds naar een winkel [...]. (3)

Is mama er niet vandaag? Dan weet ze het weer. Vandaag brengt Mariekes moeder haar naar huis. Want mama moest met Sofietje, Lisa’s babyzusje, een prik halen. (10)

Omdat papa een dagje thuiswerkt, brengt hij haar naar school. (10)

Vrouwen en mannen: beroepen

Volwassen vrouwen en mannen komen op verschillende manieren in kinderboeken voor. In hun relatie tot het kind (moeder, vader, oma, opa, buurvrouw) en bij het uitoefenen van een [beroep](#). In de teksten worden beroepen genoemd, en op de illustraties worden ze soms in beeld gebracht.

Aantal beroepen

- 11 beroepen worden in de boeken uitsluitend door vrouwen uitgeoefend;
- 42 beroepen worden uitsluitend door mannen uitgeoefend;
- 15 beroepen worden zowel door vrouwen als mannen uitgeoefend.

In totaal werken vrouwen dus in 26 soorten beroepen en mannen in 57 soorten beroepen. In totaal komen 124 mannen voor terwijl ze een beroep uitoefenen, tegenover 59 vrouwen.

Soort beroepen

Vrouwen en mannen oefenen gedeeltelijk dezelfde

beroepen uit, zoals verkoopster/verkoper, serveerster/ober en juf/meester. Daarbij geldt dat er vrijwel altijd meer mannen worden genoemd of afgebeeld die het beroep uitoefenen dan vrouwen.

‘Vrouwenberoepen’

Uitzonderingen zijn ‘traditionele vrouwenberoepen’ zoals juf (hoewel er ook relatief vaak meesters voorkomen), verpleegster en baliemedewerkster, waarbij vrouwen in de meerderheid zijn, of die uitsluitend door vrouwen worden uitgeoefend. Ook beroepen op het gebied van mode worden in de boeken alleen door vrouwen uitgeoefend (modeontwerpster, stylist, redacteur bij een modetijdschrift).

Bij de beroepen die alleen door vrouwen worden uitgevoerd, zitten overigens ook een aantal ‘niet traditionele’ beroepen, zoals advocaat, burgemeester en eigenaresse van een bar.

‘Mannenberoepen’

De beroepen die in de boeken uitsluitend door mannen worden uitgeoefend zijn divers, van glazenwasser en boer tot scheikundige en belastinginspector.

Vrouwen	Mannen
winkeleigenaresse/verkoopster (4;4)	winkeleigenaar/verkoper (9; 7)
eigenaresse bar (1)	
serveerster (1)	ober (2; 1)
baliemedewerkster (2; 1)	
bibliotheekmedewerkster (2; 2)	
badjuf (1)	
danseres (1; 1)	breakdancer (1)
muzikante/ zangeres (3;2)	muzikant (5; 3)
actrice (1)	
kunstenares (10?; 1)	kunstenaar (7; 1)
kledingontwerpster (1)	ontwerper (1)
stylist (1)	
hoofdredacteur tijdschrift (1)	
redacteur tijdschrift (3; 1)	
crecheleidster (1)	
juf (7; 5)	meester (4; 4)
verpleegster (4; 3)	verpleger (1)
burgemeester (1; 1)	
dokter (1)	dokter (3; 2)
advocaat (1)	
conrector (1)	conrector (1)
agente (4; 3)	agent (10; 7)
psychologe (1)	
studente journalistiek (1)	journalist (2; 1)
magazijnmedewerkers (3; 1)	magazijnmedewerkers (8; 1)
lerares/ mentor (1)	leraar (1)
schooldirecteur (1)	schooldirecteur (1)

Beroepen vrouwen en mannen

Mannen	Mannen
treinmachinist (1)	voddenboer (1)
clown (1)	zeeman (1)
wc-brilmaker (1)	ridder (6; 1)
hypnotiseur (1)	(bus)chauffeur (5; 3)
schrijver/ dichter (2; 2)	tuinman (4; 4)
postbode/bezorger (2; 2)	boer (3; 2)
beheerder kamphuis (1)	gemeentewerker (1)
horlogemaker (1)	bladblazer (1)
fabrikant/directeur (3; 3)	glazenwasser (1)
zakenman (2; 1)	brandweerman (7; 2)
belastinginspecteur (1)	slager (1)
hoofdmeester (1)	'sterke man' (1)
dansschooleigenaar (1)	ongediertebestrijder (1)
ambulancepersoneel (2; 1)	rietkapper (1)
fabrieksmedewerker (1)	portier (1)
ambtenaar (1)	butler (1)
fotograaf (1)	bankier (1)
weerman (1)	bewaker (1)
scheikundige (1)	majoor (1)
diplomaat (1)	kok (1)
vuilnispikker (1)	lansdrager (1)

Het eerste cijfer achter het beroep staat voor het aantal keren dat het beroep genoemd/afgebeeld wordt; het tweede cijfer voor het aantal boeken waarin het beroep genoemd/afgebeeld wordt.

Fantasiefiguren

Een derde categorie waarin volwassenen voorkomen, is die van sprookjes- of [fantasiefiguren](#).

In de onderzochte boeken komen minder fantasiefiguren voor dan ‘echte personen’; de dieren die menselijke eigenschappen hebben, heb ik, behalve als ze overduidelijk bij een sprookje horen (zoals de zeven geitjes) niet onder de fantasiefiguren gerekend. Fantasiefiguren komen in twee boeken voor.

Aantal rollen

Het aantal soorten vrouwelijke fantasiefiguren is kleiner dan het aantal mannelijke (7 tegenover 15).

Vrouwelijke en mannelijke rollen

Bij de vrouwelijke rollen staat de heks (qua aantal) met stip op 1, gevolgd door de koningin. Koninginnen zijn er in soorten en maten (de bijenkoningin, de vlinderkoningin, de kikkerkoningin), net als koningen (de blauwe koning, de spinnenkoning, de koning der eenogen). Bij de mannenrollen zijn daarnaast ook ridders en tovenaars populair.

Bekende vrouwelijke sprookjesfiguren die in de

boeken voorkomen zijn roodkapje en een deel van de zeven geitjes; bij de mannelijke gaat het om kleinduimpje, repelsteeltje, langnek, de wolf en een deel van de zeven geitjes.

Macht en heldhaftigheid

Als het gaat om assertiviteit en macht, scoren de meeste mannelijke fantasiefiguren hoger dan de vrouwelijke. Bij de mannelijke figuren vind je draken, ridders, reuzen en tovenaars, maar ook kleinduimpje, de verschrikkelijke sneeuwman en langnek, tegenover één draak en veel heksen bij de vrouwelijke figuren.

Qua heldhaftigheid is het nog ongelijker verdeeld. Ridders zijn niet altijd heldhaftig, maar vaak ook wel, net als bijvoorbeeld kleinduimpje, en in de onderzochte boeken ook een prins en een hofnar.

Heksen en tovenaars

Heksen, de vrouwelijke fantasiefiguren die het meeste voorkomen, kunnen wel macht hebben, maar zijn zeker niet heldhaftig. Toveraars, tot op zekere hoogte de mannelijke equivalent van heksen, hebben een veel ambiguer imago dan de slechte heksen. Ook

in de onderzochte boeken spelen zij soms een belangrijke, positieve, rol. Heksen willen alleen maar slechte dingen doen. In een van de boeken willen ze de schoonheid en jeugd van anderen afpakken.

‘Ik smeeek je, ridder, reis voor mij naar Tempus en zoek tovenaars Tijdwachter’. [...]. “Ik ga Florina redden!” ‘Als een oude, lelijke heks weer jong en mooi wil zijn, is er maar één manier: de jeugd en schoonheid van een ander wezen stelen!’ (26)

De ridder omschrijft zichzelf overigens steeds als bang en verlegen en absoluut geen held. Hij huilt regelmatig. Desondanks slaagt zijn missie en redt hij, samen met andere mannen, de prinses.

Uitzondering: een draak

Bijzonder is wel dat er een vrouwelijke draak voorkomt. Afgezien van Shrek heb ik nooit een film of boek gezien of gelezen waarin een vrouwelijke draak figureert. De draak speelt ook een belangrijke, positieve rol.

Ze wordt beschreven als machtig en sterk, waarbij er geen extra aandacht aan wordt besteed dat het een

vrouwelijke draak is.

‘De draak staat daar op haar machtige klauwen. Het maanlicht spat van haar gouden schubben. [...]. De draak beweegt haar machtige kop langzaam heen en weer.’ (14).

Alles komt, mede door de draak, weer goed.

Fantasiefiguren vrouwen en mannen

Vrouwen	Mannen
koningin	koning
heks	tovenaar
draak	draak
roodkapje	klein duimpje
geitjes	geitjes
fee	elf
prinses	prins
	ridder
	reus
	hofnar
	wolf
	mummie
	repeelsteeltje
	verschrikkelijke sneeuwman
	langnek

Eerder onderzoek

VS 1972

In 1972 onderzochten [Weitzman, Eifler, Hodaka en Ross](#) rolpatronen in kinderboeken. Vrouwen en meisjes bleken sterk ondervertegenwoordigd te zijn als personages in kinderboeken, met name als het ging om hoofdpersonen. Daarnaast waren de personages genderstereotype uitgewerkt. Jongens waren actief, initiatiefrijk en heldhaftig, terwijl meisjes passief en afwachtend waren en geholpen en gered moesten worden. Mannen waren actief op allerlei terreinen, behalve in het huishouden, terwijl vrouwen juist uitsluitend in de rol van moeder, vrouw en huishoudster werden beschreven. Het onderzoek van Weitzman en collega's stimuleerde veel andere onderzoekers om zich in rolpatronen in kinder- en jeugdliteratuur te verdiepen.

Nederland, 1977

In Nederland deed Tota Kuyt in 1977 een onderzoek naar leesboekjes, bedoeld voor kinderen in de eerste klas van de basisschool. Haar bevindingen waren sterk vergelijkbaar met de resultaten die in andere landen waren gevonden. Er kwamen veel meer jongens en mannen in de boeken voor dan meisjes en vrouwen, en de hoofdpersoon was in 3 op de 4 gevallen mannelijk. Daarnaast signaleerde ze dat de rollen die kinderen en volwassenen in de boeken speelden over het algemeen traditioneel waren, met jongens en mannen als onafhankelijke en dappere figuren die spannende avonturen beleefden, terwijl meisjes bang en afhankelijk waren en vaak geholpen moesten worden.

Sinds de jaren zeventig zijn rolpatronen in kinderboeken regelmatig, in verschillende landen, onderzocht. In Nederland en België kwam er ook aandacht voor het onderwerp, hoewel er relatief weinig onderzoek naar is gedaan.

Hieronder beschrijvingen van studies die in verschillende landen, maar met name in Nederland en België, zijn gedaan.

Weitzman, Eifler, Hokada en Ross (1972), [Sex-role socialization in picture books for preschool children](#)

- In prentenboeken komen veel meer jongens en mannen voor dan meisjes en vrouwen;
- de rollen van meisjes, jongens, vrouwen en mannen zijn stereotype;
- jongens en mannen lijken veel meer gewaardeerd te worden dan meisjes en vrouwen.

Dat zijn een aantal van de bevindingen van Weitzman en haar collega's. Zij onderzoeken prijswinnende Amerikaanse prentenboeken (Caldecott Medal). Ze richten zich voornamelijk op de

18 boeken die in de periode van 1966 tot 1971 bekroond werden. Bij hun analyse betrekken ze ook de boeken die in de voorgaande periode in de prijzen vielen, bekroonde boeken voor iets oudere kinderen en goed verkopende gouden boekjes.

Het patroon dat naar voren komt, komt terug in alle categorieën.

Meisjes en vrouwen onzichtbaar

Meisjes en vrouwen zijn onzichtbaar, concluderen Weitzman en collega's. In de 18 Caldecott boeken zijn er 23 afbeeldingen van meisjes en vrouwen tegenover 261 afbeeldingen van mannen en jongens. Dat is een ratio van 1 op 11. Als afbeeldingen van duidelijk vrouwelijke of mannelijke dieren worden meegenomen, wordt dit verschil nog groter, namelijk 1 op 95.

De vrouwelijke karakters die in de boeken voorkomen, zijn vaak onbelangrijk of oponvallend, en alleen van belang in relatie met de mannelijke karakters in het boek. Verzorgen, kijken, mooi zijn en assisteren zijn de activiteiten die de meeste vrouwelijke personages op de afbeeldingen verrichten, terwijl mannen bezig zijn met een variëteit aan activiteiten en ingewikkelde en uitdagende kwesties moeten oplossen.

Weinig ruimte

Weitzman en collega's concluderen dat de prijs voor deze stringente rolvoorschriften wordt betaald door zowel meisjes als jongens. Het biedt voor beide seksen weinig ruimte om buiten de stereotype gedragingen van de eigen sekse te treden en zich te ontwikkelen op een manier die bij hen past.

Kuyt (1977), *Over de overwaardering in kinderboeken van de rol van kleine en grote mannen, een kwalitatieve en kwantitatieve analyse van honderd Nederlandse kinderboeken*

Tota Kuyt bekijkt 200 kinderboeken, waarvan ze een willekeurige selectie van 100 boeken verder analyseert. Uit de titels van de 200 boeken blijkt dat de hoofdpersoon in 150 van de 200 boeken mannelijk is. Een verdere analyse leidt tot het beeld dat meisjes en vrouwen zelden een heldinnenrol spelen, en dat hun bijdrage vrijwel nooit expliciet gewaardeerd wordt. Meisjes zijn vaak kleurloos, passief en bang, en moeten altijd geholpen worden, terwijl jongens en mannen spannende avonturen beleven, worden uitgedaagd en gevaren en problemen overwinnen. Zij zijn zelfstandig en hebben een goed gevoel van eigenwaarde.

Vrouwen komen in veel minder hoedanigheden voor dan mannen. De meeste vrouwen zijn moeders (40) en juffen (17). Er komt één marktkoopvrouw voor. Mannen komen daarentegen op 47 manieren in rollen en beroepen naar voren, meestal als vader (25), politieman (15) en boer (10), maar ook als oom en grootvader, en in andere beroepen.

Als er in het gezin een jongen en meisje voorkomen, is de jongen meestal ouder dan het meisje. Vaak helpt hij zijn zusje, die allerlei dingen nog niet kan. Moeder is huisvrouw. Zij is altijd aanwezig en is meestal verzorgend en lief, maar heeft geen gevoel voor humor of begrip voor de kinderwereld. De kleurloosheid van meisjes geldt in nog sterkere mate voor vrouwen (moeders): een eigen karakter van de moeder is in de kinderboeken niet te ontdekken. Met vaders valt er veel meer pret te beleven.

Kuyt stelt dat vaak het beeld wordt gegeven dat meisjes niet volwaardig aan activiteiten mee kunnen doen, dat ze altijd bang zijn en dat ze niet in staat zijn problemen zelf op te lossen.

Een paar voorbeelden die ze noemt:

‘Papa kan goed zwemmen. Wimmie kan het ook al. Edda nog niet goed. Toch is Edda ouder dan Wimmie. Ruim een jaar ouder. Maar Edda is een meisje. Papa zwemt de zee in. “Niet ver gaan hoor”, roept Edda. “Wees toch niet zo bang”, zegt Wimmie.’

‘Niek klimt vlak achter Noor. Hij helpt haar een beetje. Het gaat langzaam, maar ... het lukt.’

‘Daar blaft een hond. Corrie kruipt stil tegen vader aan. “Wees maar niet bang, meid.”’

Roselaar (1977), *Sekserollen in de kinderliteratuur*

In leerboeken voor scholen komen, net als in leesboeken, veel meer jongens en mannen voor dan meisjes en vrouwen. Ook in andere opzichten komt het beeld uit de leesboeken in de leerboeken terug, concludeert Anneke Roselaar in 1977.

Meisjes komen naar voren als passief, onkundig, afhankelijk en bang. Zij moeten geluk vinden in het dienen van anderen. Jongens doen, terwijl meisjes kijken en bewonderen of om hulp vragen. Moeder is kleurloos, dienend en altijd aanwezig voor man en kinderen. 'Nooit leest ze de krant, nooit komt ze terug van een zelfstandige expeditie'. De vader is de ondernemende figuur, met hem hebben de kinderen lol.

Williams, Vernon, Williams en Malecha (1987), *Sex role socialization in picture books: an update*

Williams en collega's onderzoeken de ontwikkelingen in gender representatie sinds het onderzoek van Weitzman in 1972. Hun conclusie is dat er met betrekking tot het aantal vrouwen en meisjes in kinderboeken een verschuiving te zien is richting meer gelijkheid. Ook in de mate waarin vrouwen en mannen activiteiten buitenshuis verrichten is wat meer gelijkheid gekomen dan eerder, hoewel vrouwen nog steeds vaker binnenshuis zijn dan mannen.

Voor vrouwen komt er geen specifiek gedragspatroon naar voren. Bijna de helft van de vrouwelijke personages is actief, en ongeveer een derde is verzorgend, passief en dienstverlenend. Los daarvan lijken ze geen duidelijk karakter te hebben. Vrouwen hebben vrijwel nooit een betaalde baan.

Het grootste deel van de mannen is onafhankelijk en actief, en een groot deel is daarnaast onderzoekend en creatief. Slechts 1 vader speelt een niet-traditionele rol; hij brengt zijn dochter naar bed. 'Not only does Jane express no career goals, but there is no adult female model to provide any ambition. [...]. How can we expect Dick to express tender emotions without shame when only two adult males in this collection of books have anything resembling tender emotions and one of them is a mouse?'

Hoorens (2006), *Als er geen naam op staat, gaat het over jongens: genderstereotypes in Vlaamse kinderboeken*

Vera Hoorens bekijkt illustraties in Nederlandstalige Belgische boeken voor kinderen tot zes jaar. Hoeveel mannen en vrouwen zijn er afgebeeld, wat doen ze, welke eigenschappen worden aan hen toegekend?

Stereotypen blijken nog springlevend te zijn. Jongens en mannen zijn vaker de hoofdrolspelers, terwijl vrouwen en meisjes vaak een ondersteunende rol hebben. Mannelijke personages worden in de boeken vaker afgebeeld dan vrouwelijke. Vrouwen doen het huishouden, terwijl mannen vaker worden afgebeeld terwijl ze buitenshuis aan het werken zijn. Mannen vervullen allerlei soorten beroepen, terwijl vrouwen, als ze buitenshuis werken, vaker verzorgende beroepen hebben.

Cromer (2009), *Jeugdliteratuur en gender of hoe kinderen naar prentenboeken kijken*

Sylvie Cromer onderzoekt alle 537 prentenboeken voor kinderen onder de 10 jaar die in 1994 in Frankrijk gepubliceerd zijn. Ze analyseert de personages op basis van demografische kenmerken zoals sekse en leeftijd, psychische en morele eigenschappen, gebruikte attributen, toegekende status en uitgevoerde handelingen.

Uit het onderzoek blijkt dat er sprake is van een mannelijk numeriek overwicht, met name als het gaat om de hoofdrollen. In ongeveer 25% van de boeken komt geen enkel vrouwelijk personage voor, terwijl in minder dan 10% van de boeken geen mannelijk personage voorkomt.

De held is vaker mannelijk, terwijl vrouwelijke personages vaker een achtergrondrol spelen. In boeken waarin dieren in mensenrollen voorkomen, is het overwicht van mannen

en jongens groter dan in boeken waarin mensen figureren. Volwassen vrouwelijke personages zijn in de minderheid, ondanks het feit dat er veel meer moeders dan vaders voorkomen.

De personages gedragen zich vaak genderspecifiek en worden getoond met bijbehorende attributen: vader zit op de luie stoel met zijn pijp en krant, terwijl moeder met schort en pollepel in de keuken aan het redderen is. Kinderen verwachten deze invulling ook; als hen gevraagd wordt of een onderuitgezakte beer in een leunstoel vrouwelijk of mannelijk is, zeggen ze bijna allemaal 'mannelijk'. Als tips om de beer vrouwelijker te maken noemen ze 'opstaan uit de stoel' en 'elders in huis bezig zijn [met huishoudelijke taken]'. 'De zetel [...] is het natuurlijk voorrecht van de vader [...]. Het is ondenkbaar dat vrouwen, en a fortiori moeders, in een zetel zitten.' (p. 17)

Samenvatting bevindingen

40 jaar onderzoek...

Naast het hierboven genoemde onderzoek, zijn er de afgelopen 40 jaar andere studies naar rolpatronen in kinderboeken, kinderfilms en series (bijvoorbeeld [Smith en Allene Cook, 2008](#)), games (bijvoorbeeld [Mou en Peng, 2009](#)) en reclames ([Allan en Coltrane, 1996](#)) gedaan in Europa en de VS. Zie ook bijvoorbeeld [Rosadoc](#) en [Atria](#). Het beeld dat steeds naar voren komt is:

- Meer jongens en mannen dan meisjes en vrouwen spelen een rol en worden afgebeeld, met name als het om hoofdpersonen gaat;
- Jongens zijn avontuurlijk en zelfverzekerd, terwijl meisjes

bang en afwachtend zijn, of vooral bezig zijn met hun uiterlijk en jongens/mannen. Een variatie hierop is de 'geksualiseerde' vrouw die in games maar ook bijvoorbeeld films vaak prominent in beeld komt;

- Moeders zijn thuis voor het huishouden en de zorg en zijn 'kleurloos'; vaders werken buitenshuis en zijn leuk en avontuurlijk.
- Vrouwen komen met name in beeld als moeders, echtgenotes en huishoudsters, of in verzorgende of dienende beroepen, terwijl mannen in veel hoedanigheden optreden en een variatie aan

beroepen uitoefenen. Het vaderschap is voor hen geen levensinvulling, maar een van de rollen die ze spelen.

In de loop van de jaren zijn deze patronen, die in het onderzoek van [Weitzman \(1972\)](#) en Kuyt (1977) nog heel sterk waren, wat afgezwakt. Maar ook in het onderzoek van [Hoorens \(2006\)](#) komen ze weer naar voren.

Resultaten bevestigd ... en een beetje anders

Het onderzoek dat ik heb gedaan, was niet alleen gericht op prentenboeken, maar op boeken voor kinderen van verschillende leeftijden. Daarnaast ging het niet alleen om prijswinnende boeken, maar ook om heel popu-

laire boeken. De meeste van deze boeken zijn recent geschreven; 25 van de 30 boeken zijn voor het eerst gepubliceerd na 2010.

De resultaten uit het eerdere onderzoek worden gedeeltelijk bevestigd:

Meer jongens dan meisjes

Er zijn meer jongens en mannen in de boeken dan meisjes en vrouwen, hoewel het verschil minder sterk is dan bij Weitzman. Als alleen de boeken voor jonge kinderen worden meegenomen, zoals bij Weitzman het geval was, wordt het verschil echter weer groter.

Met name in boeken voor jonge kinderen, die gericht zijn op zowel meisjes als jongens, zijn jongens en mannen vaker het hoofdper-

sonage.

Stoere meisjes en bange jongens

De rollen van jonge meisjes en jongens lijken sterk te zijn veranderd sinds de jaren zeventig; meisjes zijn vaak actief en initiatiefrijk, terwijl jongens bang en onzeker mogen zijn.

Er mooi uitzien blijft belangrijker voor meisjes dan voor jongens, en de echte helden blijven meestal mannelijk.

Mooie meisjes en ondernemende jongens

Naarmate boeken voor oudere kinderen bedoeld zijn, richten de interesses van de meisjes die in de boeken voorkomen zich in toenemende mate op populair

zijn of worden bij andere meisjes, op leuk gevonden worden door jongens en op het uiterlijk. Jongens zijn in boeken voor oudere kinderen ook bezig met populariteit en met vrienden, en in mindere mate met meisjes en hun uiterlijk, maar veel minder met hun eigen uiterlijk. Zij hebben vaak ook hobby's en interesses naast sociale aspecten en hun uiterlijk. Ze mogen wel bang, onhandig of onzeker zijn (als ze het uiteindelijk maar oplossen).

Dat schoonheid voor vrouwen nog heel belangrijk is, blijkt ook uit de acties van sprookjesfiguren. Een 'opperheks' stelt bijvoorbeeld alles in het werk om een middel te kunnen krijgen waarmee ze weer 'jong en mooi' wordt. Dat is het doel van al haar handelingen.

Praktische huisvrouwen en grappige kostwinners

De beelden over moeders en vaders lijken maar weinig te zijn veranderd. Moeders zijn niet altijd 'kleurloos'; soms hebben ze een eigen karakter, met positieve en negatieve kanten. Vaders doen soms iets met de kinderen, kunnen broodjes smeren en zijn niet altijd avontuurlijk. Over het algemeen lijken de beelden echter niet zo heel veel veranderd te zijn.

Vaders doen vrijwel niets in het huishouden, maar lezen de krant en worden aan tafel bediend.

Moeders zijn vrijwel altijd thuis, waar ze zorgen voor de kinderen en het huishouden doen.

Vaders zijn grappig, kind onder

de kinderen, terwijl moeders praktisch en zorgzaam zijn, en niet alleen de kinderen maar ook vader regelmatig tot de orde roepen.

Artsen, stylisten en directeuren

Hoewel mannen nog veel meer beroepen uitoefenen dan vrouwen, lijkt hier wel, langzaam, iets in te veranderen. Tenminste, als het gaat om vrouwen in 'traditionele mannenberoepen', zoals dokter, advocaat en burgemeester.

De variëteit aan beroepen die mannen uitoefenen is in de boeken nog wel veel groter dan die van vrouwen. Bepaalde beroepen, zoals administratieve (baliemedewerkster) en 'mode-gerelateerde' beroepen, worden juist sterk aan vrouwen

gekoppeld; in de onderzochte boeken zijn er geen mannen die zich hiermee bezig houden. Wel is er een mannelijke verpleegkundige.

Verklaringen

Veranderingen in de maatschappij

Sinds de jaren zeventig zijn veel meer vrouwen blijven werken na de geboorte van een kind, zijn veel meer vaders gaan zorgen, en is de variatie in beroepen van ouders groter geworden.

Toch zijn de moeders in kinderboeken meestal huisvrouw, en hebben de vaders bijna altijd een fulltime baan.

Vrouwen, mannen en werk

Situatie in Nederland	1969/1975	2011-2013
Percentage werkende vrouwen	31% (1969)	61% (2012)
Percentage werkende mannen	84% (1969)	74% (2012)
Gemiddelde werktijd werkende vrouwen	29 uur (1969)	21 uur (2012)
Gemiddelde werktijd werkende mannen	38 uur (1969)	32 uur (2012)
Gemiddelde tijd huishouden vrouwen	35,2 uur (1975)	23,3 uur (2011)
Gemiddelde tijd huishouden mannen	8,5 uur (1975)	12,3 uur (2011)
percentage werkende moeders (meer dan 12 uur)		73% (2011-2013)
percentage werkende vaders (meer dan 12 uur)		onbekend

Bronnen:

[CBS](#)

[CBS](#)

Aantallen en rollen in kinderboeken, 2012-2013 vergeleken met de jaren 70

	Jaren 70 (o.a. Weitzman, VS; Kuyt, Nederland)	2012-2013, dit onderzoek
Hoofdpersonen	Verhouding m/v 8:1 tot 3:1 in diverse categorieën boeken (Weitzman); 75% mannelijk (Kuyt)	23% vrouwelijk (enige hoofdpersoon) 53% mannelijk (enige hoofdpersoon)
Rollen meisjes	Afhankelijk Verzorgend Bang Ondersteunend	Stoer, actief Bang, afhankelijk, onzeker Zelfverzekerd Bezig met uiterlijk en jongens
Rollen jongens	Stoer Onafhankelijk Oplossingsgericht Helpt en redt anderen (meisjes)	Held, stoer, actief Bang, onzeker Bezig met hobby's
Rollen vrouwen/ moeders	Moeder en huisvrouw Beperkt aantal beroepen Verzorgend, bezorgd Geen duidelijk karakter Familie staat centraal	Moeder en huisvrouw Beperkt, maar groter aantal beroepen Familie staat centraal Meestal geen duidelijke hobby's en interesses De baas in huis
Rollen mannen/ vaders	Werkende vader, diverse beroepen Thuis vaak afwezig Gaat wel mee op avontuur naar buiten De baas in huis	Werkende vader, diverse beroepen Thuis vaak afwezig Wel aanwezig voor leuke dingen Eigen hobby's, eigen karakter

Meisjes en jongens: hobby's en activiteiten

Meisjes van boven de tien houden zich met allerlei activiteiten bezig. Ze sporten, maken muziek, zijn creatief en hebben hobby's en interesses.

Jongens van boven de tien staan lang voor de spiegel om hun haar in model te brengen, maken zich druk om hun kleding en uiterlijk en zijn verliefd.

Activiteiten (2003)	% meisjes 4-11	% jongens 4-11	% meisjes 12-17	% jongens 12-17
sporten 1-4 uur per week	ongeveer 70%	ongeveer 70%	ongeveer 60%	ongeveer 50%
sporten 5 of meer uur per week	12%	12%	22%	35%
lid vrijetijdsvereniging (muziek, tekenen, doe het zelf etc)	72%	64%	61%	69%

Bron:

[CBS \(2003\)](#)

Toch hebben meisjes van boven de tien in kinderboeken weinig andere interesses dan jongens, verliefdheid, kleding en populair zijn, terwijl jongens weinig interesse in meisjes hebben, maar vooral bezig zijn met sporten, insecten verzamelen, cijfers of andere hobby's.

Dus

rolpatronen in kinderboeken zijn 'traditioneel' en sluiten niet aan bij veranderingen in de maatschappij.

Nou en?

Het maakt kinderen toch niets uit welke rolpatronen er in een boek voorkomen? Zij willen gewoon een leuk verhaal. Alleen volwassenen zeuren over dit soort details.

Wat willen kinderen eigenlijk, als ze een boek lezen? [Nardon en collega's \(2011, p. 267\)](#) stellen dat kinderen zoeken naar 'stemmingscontrole', afleiding, rust, spanning en sensatie, en het gebruiken van de fantasie. [La Roi \(2010\)](#) noemt drie redenen waarom kinderen lezen, namelijk de wereld leren begrijpen, zin geven aan het leven en ontsnappen aan de beperkte werkelijkheid.

Sociale normen

Maar boeken doen, samen met andere media, veel meer. Boeken en andere media weerspiegelen en bevestigen de sociale normen. En sociale normen beïnvloeden op hun beurt de media. Rolpatronen en beeldvorming die kinderen steeds terugzien en horen, beïnvloeden de keuzes die ze maken. Dat geldt op allerlei gebieden, van de keuze voor bepaalde soorten speelgoed ([Martin en collega's, 1995](#)) tot de keuze voor het bespelen van een bepaald muziekinstrument ([Eros, 2008](#)) en het kiezen van bepaalde schoolvakken (Fine, 2010).

Dominante beelden

Beelden die vaak terugkomen in boeken, op tv, en misschien ook in het dagelijks leven, zullen veel gemakkelijker worden opgeroepen dan minder gebruikelijke beelden. Zelfs al rijd je als moeder altijd auto als je met het gezin op stap gaat, is de kans groot dat je in een verhaal dat je schrijft de vader auto zou laten rijden, zonder dat je daar verder over nadenkt. Want dat is het dominante beeld.

Kinderen leren al snel welke handelingen (zoals onderuit zitten in een leunstoel of koken) en attributen (zoals een schort of een krant) er bij welke sekse horen. Uit onderzoek van [Cromer \(2009\)](#) bleek bijvoorbeeld dat kinderen sterk op dergelijke attributen en handelingen letten bij het benoemen van een dierenfiguur als vrouwelijk of mannelijk. Als ze moesten adviseren over manieren om een ambigue figuur duidelijker vrouwelijk of mannelijk te maken, kozen ze voor het toevoegen van stereotype attributen of handelingen (zoals 'de moeder moet in de

keuken staan' of 'de vader moet de krant lezen').

Kinderen leren, onder andere door het lezen van kinderboeken, niet alleen wat er van meisjes en jongens verwacht wordt, maar ook wat er van volwassenen verwacht wordt (en dus wat hen in de toekomst 'te wachten staat'). En volwassenen, zoals moeders en vaders, zijn ook niet ongevoelig voor de rollen die hen worden toegekend.

Taal

Daarnaast speelt ook de taal een grote rol. In het Nederlands is de mannelijke vorm dominant. Als het gaat om niet nader bepaalde mensen, spreken we vrijwel altijd over 'hem' en 'hij'.

'De mens' is mannelijk, net als 'de burger', 'de politicus', 'de consument' en veel andere categorieën. Dat geldt ook voor de meeste beroepen, zoals dokter, directeur en docent. Dit zijn mannelijke woorden, dus het is niet gek dat je bij deze woorden als eerste aan een man denkt. Soms, bijvoorbeeld in juridische teksten, wordt erbij gezegd dat je daar waar 'hij' staat ook 'zij' moet lezen. Juridisch voldoet dit misschien prima, maar beeldvorming werkt

anders ([Brook, 1999](#)). Praten of schrijven over 'hij' of 'zijn', waar ook 'zij' of 'haar' kan worden gelezen, leidt er in de praktijk meestal toe dat er uitsluitend aan mannen wordt gedacht.

Voor dieren geldt de dominantie van het mannelijke in de taal, net als in kinderboeken in het algemeen, nog veel sterker. Als je een dier aanwijst, zoals een spin, een kat of een hond, zeg je in het Nederlands normaal gesproken 'hij'. Ook vrouwelijke dieren, zoals koeien, worden vaak met 'hij' aangeduid.

Zo hoort het nou eenmaal

Als kinderen in boeken en in andere media constant zien en horen dat moeders voor de kinderen zorgen en dat vaders werken en niets in het huishouden doen, leiden kinderen, en volwassenen, daar sociale normen uit af. Zo hoort het blijkbaar. Ook als kinderen in hun eigen omgeving iets anders zien, zijn ze gevoelig voor de sociale normen die in media en op andere plaatsen naar voren komen, hoewel dat niet voor alle kinderen even sterk geldt of voor iedereen op dezelfde manier tot uiting komt.

Fine (2010) noemt kinderen 'genderdetectives', die

actief zoeken naar gendernormen. Daaruit leiden ze af hoe meisjes en jongens zich horen te gedragen. Ze nemen daarbij niet alles wat ze zien en horen klakkeloos over, maar selecteren er onderdelen uit, mede op basis van hun persoonlijke situatie en ervaringen.

Genderlabeling en voorkeuren

Een kritische factor bij de interpretatie van een activiteit als mogelijk interessant of niet, blijkt de 'labeling' of beschrijving ervan te zijn. Kinderen bleken in onderzoek van [Barkley en collega's \(1977\)](#) minder beïnvloed te worden door de sekse van het model, dan door het genderlabel van het speelgoed. Niet alleen door de naam van een product of activiteit, maar ook door de presentatie ervan, zoals de kleur (zachte of harde kleuren), het geluid (fluitende vogeltjes of raceauto's) en de vorm (rond of hoekig) ([Leinbach en collega's, 1997](#)) is vaak al snel duidelijk of het bedoeld is voor meisjes of jongens.

Genderlabeling en prestaties

Niet alleen de neiging om wel of niet met een bepaald soort speelgoed te spelen, maar ook de manier waarop meisjes en jongens presteren op een

bepaalde taak, hangt sterk samen met genderstereotypen en de stress die het onderdrukken daarvan kan opleveren. Fine (2010) geeft een aantal voorbeelden (p. 27-39) van onderzoek waarin aan meisjes en jongens, of vrouwen en mannen, gevraagd wordt een bepaalde taak uit te voeren. Voorafgaand aan het starten met de taak worden in tekst of beeld genderstereotypen opgeroepen die aan de taak gerelateerd zijn. Uit deze studies blijkt steeds weer dat meisjes en vrouwen slechter presteren als het stereotype dat vrouwen die taak meestal minder goed uitvoeren dan mannen is opgeroepen. Hetzelfde geldt voor mannen en jongens bij taken die traditioneel als 'vrouwelijk' gelden. Jongens en meisjes die op de computer een taak deden die beschreven werd als 'een vaardigheidentest', deden die in onderzoek van [Littleton en collega's \(1998\)](#) bijvoorbeeld ongeveer even goed. Op het moment dat dezelfde taak beschreven werd als test om de 'technische vaardigheden' te toetsen, presteerden de meisjes veel minder goed, omdat ze techniek associeerden met jongens.

Streng beoordeelaars

Kinderen spreken elkaar al op jonge leeftijd aan bij het overschrijden van de gendernormen, die bestaan op allerlei gebieden. Met name op jongens wordt streng gelet. Als kinderen alleen zijn spelen ze vaak ook met minder seksestereotype speelgoed dan wanneer ze in gezelschap zijn (Fine, 2010).

Als kinderen tussen de 5 en 7 zijn, zijn de gendernormen het strengst, stellen [Trautner en collega's \(2005\)](#). Kinderen zoeken dan actief naar genderinformatie en proberen een duidelijk beeld te krijgen van de kleding, spullen, gedrag, houding en activiteiten die bij een sekse horen. Kinderen gaan er dan bijvoorbeeld vanuit dat een meisje poppen leuk vindt, ook als dat voor dat specifieke meisje duidelijk niet geldt.

Verwachtingen over meisjes en jongens

Als ze kado's voor anderen uitzoeken, laten kinderen hun verwachtingen over wat jongens en meisjes leuk zullen vinden sterk meewegen, ook als hun eigen voorkeur daar niet bij aansluit.

Dat bleek bijvoorbeeld uit onderzoek van [Chapman en collega's, 2007](#)), waarin aan 6-jarige kinderen gevraagd werd boeken voor zichzelf en voor andere kinderen uit te zoeken. Voor zichzelf kozen zowel de meisjes als de jongens vooral verhalende boeken uit. Als ze een boek voor een (ander) meisje uitkozen, kozen ze nog vaker voor verhalende boeken, terwijl ze voor (andere) jongens vaker informatieve boeken kozen. Dit zou te maken kunnen hebben met stereotypen over het lezen van fictie als iets meisjesachtigs. Interessant is dat de jongens in dit onderzoek zich in hun keuze voor een boek voor zichzelf niet door deze opvatting leken te laten beperken, terwijl ze zich er in de keuze voor andere jongens wel aan conformeerden.

Als je expliciet op rolpatronen en beeldvorming gaat letten, krijg je boeken met een boodschap. En die zijn niet leuk.

Impliciete boodschappen

Letten op beeldvorming en rolpatronen leidt niet automatisch tot boeken met een boodschap. Het probleem is niet dat er op dit moment heel veel boeken zijn waarin expliciet wordt gesteld dat jongens en mannen belangrijker zijn dan meisjes en vrouwen, en er dus meer boeken over hen geschreven moeten worden. In de kinderboeken van nu wordt niet gezegd dat vaders niet geschikt zijn om te zorgen of dat moeders maar beter niet buitenshuis kunnen werken. Aan meisjes wordt niet opgedragen zich toch vooral niet met sport en wetenschap bezig te houden, en het wordt jongens in boeken niet afgeraden zich om hun uiterlijk te bekommeren. Impliciet zitten er echter veel van dergelijke, genuanceerdere, boodschappen in.

Tijdens het lezen van een boek over een heel ander onderwerp komen er allerlei veronderstellingen naar voren over hoe het hoort. Over wie belangrijk en interessant is en wie niet. En over het publiek

voor wie het boek, de film of de game bedoeld is. Als dezelfde verhalen worden verteld met wat andere details, ontstaat er een ander beeld.

Waarom zou je überhaupt aandacht besteden aan boeken? Kinderen lezen bijna niet meer.

Boeken en andere media

Kinderen kijken ongeveer 2 uur per dag tv, zitten 1 uur achter de computer en lezen minder dan een half uur ([Notten, 2011](#)). Zo bezien neemt lezen maar een klein deel van de vrije tijd in beslag.

Kinderen onder de 5 jaar

Tegelijkertijd vormt lezen voor jongere kinderen nog steeds een belangrijke invulling van de vrijetijd. Van de kinderen tot 5 jaar wordt meer dan 80% elke dag voorgelezen door de ouders. Van alle 2-jarigen kijkt 90% regelmatig in een boek, terwijl dat voor 5-jarigen bijna 100% is. TV begint pas vanaf het vierde jaar een ongeveer net zo grote rol te spelen als boeken, terwijl de computer pas vanaf zes jaar belangrijker wordt ([Mediawijzer, 2014](#)).

Ook op kinderdagverblijven wordt regelmatig voorgelezen; meer dan 90% van de leid(st)ers leest minstens drie keer per week voor ([TNS/ Nipo, 2013](#)).

Zelf lezen

Van de 7-jarigen leest ongeveer 68% dagelijks in de vrije tijd. Ongeveer 3% leest nooit. Naarmate kinderen ouder worden, gaan ze minder lezen en worden andere vormen van media, zoals TV en computer, belangrijker ([leesmonitor.nu](#)). Ongeveer een derde van de kinderen blijft wel enthousiast lezen: van de 12-jarigen leest 35% dagelijks in de vrijetijd.

Daarnaast lezen kinderen op school. Op school loopt de lestijd die besteed wordt aan lezen voor groep 4 tot en met 8 uiteen van 2,5 uur per week tot 6,5 uur per week (Cito, 2014).

Het lijkt alsof een bepaald soort rolverdeling beter is dan een andere. Mogen moeders niet bij de kinderen blijven? Of vaders hard werken? Misschien zijn ze daar gewoon geschikter voor.

Natuurlijk, dat mag. Maar in de boeken lijkt het bijna alsof het omgekeerde niet mogelijk is, vaders die thuis zijn bij de kinderen en moeders die werken.

Socialisatie

De discussies over wat vrouwen en mannen ‘van nature’ liever willen of beter kunnen worden volop en zijn nog lang niet beslecht. Het punt is, dat het onmogelijk is om deze ‘intrinsieke wensen’ van individuen los te koppelen van de sociale omgeving en de socialisatie die al vanaf de geboorte plaatsvindt. Dat is overigens ook in andere opzichten zo: kinderen worden opgevoed met allerlei impliciete normen en beelden over verschillende categorieën (mensen), bijvoorbeeld op basis van etniciteit, nationaliteit, leeftijd en sociale klasse. Veel daarvan worden vrijwel niet ter discussie gesteld.

Groepsgevoel

Mensen die in groepen worden verdeeld blijken vaak al snel een groepsgevoel te ontwikkelen,

waarbij overeenkomsten tussen de groepsleden en verschillen tussen de groepen worden benadrukt, en vooroordelen tegen de andere groep zich ontwikkelen. Dit effect is vooral sterk als de groepen als groep worden aangesproken, of als op basis van het groepslidmaatschap bepaalde activiteiten worden ondernomen ([Bigler en Liben, 2007](#)).

Bruine en blauwe ogen

Jane Elliott, een Amerikaanse onderwijzeres, deed in 1968 een experiment met haar leerlingen om hen te laten ervaren hoe racisme werkt en voelt. Ze verdeelde de leerlingen in een ‘blauwogige’ en ‘bruinogige’ groep en vertelde dat de blauwogigen superieur waren en speciale privileges verdienden. De blauwogige kinderen gingen zich al snel hooghartig en onaardig gedragen ten opzichte van de bruinogigen, terwijl de laatsten zich juist onderdanig en passief op begonnen te stellen. De resultaten van de blauwogigen op schooltaken verbeterden sterk, terwijl die van de bruinogigen juist

verslechterden. De groepen begonnen bepaalde eigenschappen toe te kennen aan de blauwogigen en de bruinogigen, en zich ook zo te gedragen. Toen Elliot zei dat ze zich vergist had, en dat de bruinogigen juist superieur waren, draaiden de rollen zich, in iets mildere vorm, om. [Peters \(1987\)](#) schreef over het experiment en de resultaten.

Onderscheid tussen de seksen overall gemaakt

Wat hebben experimenten met kinderen die blauwe en bruine ogen hebben nou te maken met het onderscheid dat tussen meisjes en jongens, en vrouwen en mannen wordt gemaakt? Veel, denk ik. Het mechanisme dat eraan ten grondslag ligt, is vergelijkbaar. Al voor de geboorte speelt de vraag of het een meisje of een jongen wordt al een rol in veel gesprekken en bij beslissingen over bijvoorbeeld kleding, speelgoed en de inrichting van de kamer.

Het onderscheid tussen de seksen wordt overall gemaakt; op school, thuis, in de media, bij het kopen van producten op internet, bij het sporten, en in heel veel andere situaties. Het is onmogelijk om er

niet door beïnvloed te worden.

Maar niet alleen tussen de seksen

Dat geldt overigens ook voor andere verschillen, zoals dat tussen mensen met verschillende huidskleuren of etnische achtergrond. En ook als daarnaar gekeken wordt, is de representatie in kinderboeken verre van gelijk ([Pinsent, 2013](#); [Morgan, 2009](#)).

Hoeveel invloed hebben boeken nou? Kinderen, jongeren en volwassenen hebben tegenwoordig alle mogelijkheden om hun leven zo in te richten als ze willen.

Er lijkt veel meer te kunnen dan een paar decennia geleden. Meisjes en jongens kunnen in principe leren wat ze willen en een baan zoeken die bij hen past. Als er dan verschillen tussen die keuzes blijken te zijn, lijkt het logisch om de oorzaken daarvan te zoeken in ‘biologische’ factoren. Maar ook sociale normen en de neiging zich daaraan te conformeren, hebben grote invloed.

Neiging tot conformeren

Niet bij alle kinderen, en volwassenen, is de neiging zich te conformeren aan groepsnormen even sterk. Sommige kinderen maken ‘a-typische’ keuzes zonder dat ze denken aan de reacties van anderen daarop - of juist met het oog op die reacties. Maar de meeste meisjes en jongens conformeren zich aan de normen van de groep (of die aan de groep zijn opgelegd). Ze houden zich daardoor ook met name bezig met activiteiten die als passend worden beschouwd, of als neutraal, en keren zich vaak af van activiteiten die geassocieerd zijn met het andere

geslacht. Bovendien hebben ze minder vertrouwen in de vaardigheden die ze hebben met betrekking tot activiteiten die vooral met het andere geslacht worden geassocieerd (bijvoorbeeld [Vosmeer, 2010](#)). Wat ze zien en horen over de groep waarbij ze horen of waarin ze geplaatst worden, beïnvloedt het denken over zichzelf.

Gender en waardering

In kinderboeken en andere media komen meisjes en vrouwen veel minder in beeld, en als ze in beeld komen spelen ze vaak een ondersteunende rol waarbij ze veel geholpen moeten worden. Wat doet dit met het zelfbeeld van meisjes? En met het zelfbeeld van jongens?

[Weitzman en collega's](#) wijzen erop dat kinderen door kinderboeken en andere bronnen niet alleen leren welk gedrag gewenst is voor welke sekse, maar ook de waarde die eraan wordt toegekend. ‘[Girls] learn that boys are more highly valued than girls.

[...]. They learn that boys are active and achieving, while girls are passive and emotional.' (p. 1125). 'Children scanning the list of titles of what have been designed as the very best children's books are bound to receive the impression that girls are not very important.'

Zelfvertrouwen

Uit onderzoek komt vaker naar voren dat meisjes over het algemeen minder zelfvertrouwen hebben dan jongens. Dat kan met allerlei factoren te maken hebben. Orenstein (2010) onderzocht het verlies van zelfvertrouwen dat bij Amerikaanse meisjes, rond de overgang van lagere naar middelbare school, veel sterker en blijvender bleek te zijn dan bij jongens, onder andere door de boodschappen over gender die kinderen van jongs af aan horen en zien. Jongens en meisjes aan wie gevraagd werd zich voor te stellen dat ze geboren zouden zijn als het andere geslacht, bleken 'meisje zijn' sterk te relateren aan belemmeringen en verplichtingen, terwijl 'jongen zijn' werd geassocieerd met kansen en mogelijkheden.

Verbiest en Dolle-Willemsen (1999) leggen een

verband met de verschillende manieren waarop meisjes en jongens door leerkrachten worden aangesproken, ondervraagd en gestimuleerd. Aan jongens worden vaker moeilijke en uitdagende vragen gesteld dan aan meisjes. Jongens worden vaker gestimuleerd om dingen zelf uit te vinden, terwijl meisjes veel sneller worden geholpen. Jongens krijgen vaker kritiek over hun gedrag, terwijl meisjes vaker negatieve feedback krijgen op hun bekwamheid, wat hun zelfvertrouwen ondermijnt.

'De mens' en 'de ander'

Meisjes en jongens krijgen dus niet alleen te maken met verschillende aantallen rolmodellen, en rolmodellen die zich op verschillende manieren gedragen, maar ze leren ook op andere manieren dat meisjes en jongens, of vrouwelijkheid en mannelijkheid, verschillend gewaardeerd worden. En al op jonge leeftijd weten ze welk van de twee superieur wordt gevonden ([David en collega's, 2004](#)). Meisjes en jongens leren dat vrouwen 'de ander' zijn, terwijl jongens en mannen 'mensen' zijn.

Voorbeelden uit de onderzochte boeken

In de onderzochte boeken kwam ik meerdere keren

uitspraken tegen die duiden op de superioriteit van jongens en mannen, zoals de volgende:

‘Eigenlijk was Rifka queen, maar king vond ze veel beter klinken. En dat was natuurlijk ook zo.’ (21).

‘Ze valt op in haar rijbroek en mag met de mannen mee.’ (7)

‘[...] kon goed voetballen [...] voor een meisje. [...]. Ze moest rennen om me te kunnen bijhouden met haar meisjespasjes.’ (30)

Identificeren en distantiëren

Als je dit soort opmerkingen leest, is het niet zo heel vreemd dat meisjes er vanaf een bepaalde leeftijd minder op staan om ‘vrouwelijk’ gevonden te worden dan dat jongens graag ‘mannelijk’ willen zijn. Jongens hebben over het algemeen veel sterker de neiging zich te distantiëren van ‘meisjesdingen’ dan meisjes van ‘jongensdingen’. Ze worden daar door ouders en anderen in hun omgeving ook meer toe aangezet. Afwijken van de gendernorm wordt voor jongens vaak negatiever gewaardeerd en strenger gesanctioneerd dan voor

meisjes ([David en collega’s, 2004](#)). Dat is ‘afglijden’, terwijl meisjes die ‘jongensdingen’ doen (tot op zekere hoogte) ‘opklimmen’.

Conclusie

Sinds de jaren zeventig is er veel veranderd in de rollen van kinderen in kinderboeken.

Stereotypen als actieve jongens en passieve meisjes lijken zo goed als verdwenen te zijn. Er zijn wel andere stereotypen voor in de plaats gekomen, of gebleven, zoals de grote aandacht voor het uiterlijk van meisjes, terwijl jongens zich meer bezighouden met kennis verwerven.

In de rollen van volwassenen is minder veranderd. Moeders zijn vrijwel altijd huisvrouw, terwijl vaders meestal een (fulltime) baan hebben. Vaders hebben tijd voor hun eigen hobby's en bezigheden, in tegenstelling tot moeders. Het huishouden is duidelijk het terrein van de moeder.

Als het gaat om andere volwas-

senen, komen er meer mannen dan vrouwen in de boeken voor, en in meer hoedanigheden en beroepen. In vergelijking met de jaren zeventig is hierin wel iets veranderd; er zijn in de boeken wat meer beroepen waarin vrouwen actief zijn, en de traditionele rolverdeling van bijvoorbeeld de mannelijke arts en de vrouwelijke verpleegkundige wordt soms losgelaten. Dat zijn nog wel uitzonderingen.

Boeken en andere media zijn geen voorwaarde voor verandering: veel veranderingen hebben plaatsgevonden ondanks de dominantie van traditionele rolpatronen in de media. Maar het laten zien van andere beelden in de media helpt wel bij het opzoeken of overschrijden van de grenzen van de genderstereo-

typen. Media beïnvloeden de genderstereotypen en sociale normen, en die beïnvloeden weer het gedrag.

Keuzes die losstaan van de sociale normen bestaan niet. Maar om kinderen de kans te geven hun vaardigheden en capaciteiten zo goed mogelijk te laten ontwikkelen, met het zelfvertrouwen om dingen te proberen en te leren, kunnen meer variatie in rolmodellen en minder stringente gendervoorschriften wel helpen.

De onderzochte boeken in alfabetische volgorde

	Auteur	Illustrator	Titel	Jaar 1ste druk
1	Aakeson, Kim Fupz	Eriksson, Eva	Zondag	2011
2	Aerts, Jeff	Törnqvist, Marit	Groter dan een droom	2013
3	Dros, Imme	Geelen, Harrie	Zoveel als de wereld hou ik van jou	2012
4	Duman Tak, Bibi	Smit, Noëlle	Fiet wil rennen	2010
5	Geest, Simon van der	Rogaar, Karst-Janneke	Spinder	2012
6	Genechten, Guido van	Genechten, Guido van	Wiebelbillenboogie	2008
7	Haeringen, Annet-Marie van	Haeringen, Annet-Marie van	Coco of het kleine zwarte jurkje	2013
8	Haughton, Chris	Haughton, Chris	Mama kwijt	2010
9	Hoffman, Marion	Overwater, Georgien	Floor schrijft strafregels	2012
10	Hollander, Vivian den	Stam, Dagmar	Vriendjes van overal	2012
11	Holzwarth, Werner	Erlbruch, Wolf	Over een kleine mol die wil weten wie er op zijn kop gepoept heeft	1990
12	Hole, Stian	Hole, Stian	Garmanns straat	2013
13	Kinney, Jeff	Kinney, Jeff	Leven van een loser. Zwaar de klos	2012
14	Loon, Paul van	Look, Hugo	Weerwolfnachtbaan	2012
15	Moeyaert, Bart	Dendooven, Gerda	Wie klopt daar?	2012
16	Praagman, Milja	Praagman, Milja	Nog 100 nachtjes slapen	2011

	Auteur	Illustrator	Titel	Jaar 1ste druk
17	Provoost, Anne	Candaele, Ann	Springdag	2012
18	Reidy, Jean	Timmers, Leo	Wij samen op stap	2013
19	Ruben, Liesbeth en Ogtrop, Babette	Ruben, Liesbeth	De Slipper van Maria Bonita	2012
20	Russell, Rachel Renee	Vega, Lisa	Dagboek van een muts. In de spotlights	2013
21	Samson, Gideon		Zwarte zwaan	2012
22	Schaapman, Karina	Brouwers, Tom (foto's)	Het muizenhuis. Sam en Julia	2012
23	Schmidt, Annie M.G.	Westendorp, Fiep	Pluk redt de dieren	2004
24	Sikkel, Manon	Schaap, Annet	Elvis Watt, miljonair	2013
25	Smit, Niki		100% Coco	2013
26	Stilton, Geronimo	Barrozzi, Danillo, en anderen	Fantasia VII	2013
27	Velthuijs, Max	Velthuijs, Max	Kikker is ongeduldig	2009
28	Vriens, Jacques		Achtste-groepers huilen niet	1999
29	Westera, Bette	Tjong-Khing, Thé	Held op sokken	2013
30	Wild, Emiel de		Broergeheim	2013

Literatuur

Allan, K. & Coltrane, S. (1996). Gender displaying television commercials: a comparative study of television commercials in the 1950s and 1980s. *Sex Roles*, 35, 185-203

Barkley, R.A., Ullman, D.G., Otto, L. & Brecht, J.M. (1977). The effects of sex typing and sex appropriateness of modelled behaviour on children's imitation. *Child Development*, 48, 721-725

Bigler, R.S. & Liben, L.S. (2007). Developmental intergroup theory. Explaining and reducing children's social stereotyping and prejudice. *Current directions in psychological science*, 16, 162-166

Brook, Y. (1999). Genderlinguïstiek als raison d'être. Een gesprek met Agnes Verbiest bij haar afscheid van de Universiteit Leiden. *Tijdschrift voor Genderstudies*, 2, (2), 28-34

CBS, werkende moeders, www.cbs.nl

CBS, Hoe verdelen vrouw en man werk, zorg en invloed?, www.cbs.nl

CBS (2003). Vrije tijd. In CBS, *Jeugd 2003, cijfers en feiten*. 111-127

Chapman, M., Filipenko, M., McTavish, M & Shapiro, J. (2007). First graders' preferences for narrative and/or information books and perceptions of other boys' and girls' book preferences. *Canadian journal of education*, 30, 531-553

Cromer, S. (2009). Jeugdliteratuur en gender of hoe kinderen naar prentenboeken kijken. *Uitgelezen*, 15 (2), 10-18

David, B., Grace, D. & Ryan, M.K. (2004). In Bennett, M. & Sani, F. (ed.), *The development of the social self*. Hove/New York, Psychology Press, 136-157

Dolle-Willemsen, D. & Verbiest, A. (1999). *Taal in de klas*. Amsterdam/Antwerpen, Contact.

Eros, J. (2008). Instrument selection and gender stereotypes. *Update: applications of research in music education*, vol 27, 57-64

Fine, C. (2010). *Delusions of gender. How our minds, society, and neurosexism create difference*. New York/London, W.W. Norton & Company

Hoorens, V. (2006). *Als er geen naam op staat, gaat het over jongens: genderstereotypes in Vlaamse kinderboeken*. Leuven, Katholieke Universiteit

Kuhlemeier, H., Jolink, A., Krämer, I., Hemker, B., Jongen, I., Berkel, S. van & Berchger, T. (2014). *Balans van de leesvaardigheid in het basis- en speciaal basisonderwijs 2. Uitkomsten van de peilingen in 2011 en 2012 in groep 8, groep 5 en de eindgroep van het SBO*. Arnhem, Cito

Kuyt, T. (1977). *Over de overwaardering in kinderboeken van de rol van kleine en grote mannen: een kwalitatieve en kwantitatieve analyse van honderd Nederlandse kinderboeken*, Nijmegen, Universiteit Nijmegen (scriptie)

Leesmonitor. *Leestijd kinderen*. www.leesmonitor.nl/leestijd-kinderen

Leinbach, M., Hort, B.E. & Fagot, B.I. (1997). Bears are for boys: metaphorical associations in young children's gender stereotypes. *Cognitive development*, 12, 107-130

- Littleton, K., Light, P., Joiner, R., Messer, D. & Barnes, P. (2006). Gender, task scenarios and children's computer-based problem solving. *Educational Psychology: an international journal of experimental educational psychology*, 18, 327-340
- Martin, C.A., Eisenbud, L. & Rose, H. (1995). Children's gender-based reasoning about toys. *Child development*, 66, 145-141
- Mediawijzer.net (2004). *Iene miene media 2014. Een onderzoek naar mediagebruik door kleine kinderen*. www.mediawijzer.net
- Mou, Y. & Peng, W. (2008). Gender and racial stereotypes in popular video games. In Ferdig, R.E. (ed.), *Handbook of research on effective gaming in education*. Florida, University of Florida, 922-937
- Morgan, H. (2009). Gender, racial, and ethnic misrepresentation in children's books: a comparative look. *Childhood education*, 85, 187-190
- Nardon, S., Cisotto, L& Novello, N. (2011). The pleasure of reading and its components. An empirical survey in the primary and secondary schools. In Hakemulder, F. (red.), *de stralende lezer: wetenschappelijk onderzoek naar de invloed van het lezen*. Delft, Eburon, 267-287
- Notten, N. (2011). *Parents and the media: causes and consequences of parental media socialization*. Nijmegen, Universiteit Nijmegen.
- Orenstein, P. (2000). *Schoolgirls, young women, self-esteem, and the confidence gap*. New York, Anchor Books
- Peters, W. (1987). *A class divided: then and now*. Yale University Press.
- Pinsent, P. (2013). *Children's literature and the politics of equality*. New York, Routledge
- Roi, T. Ia. (2010). *Mijn leukste, spannendste, coolste, vetste .. boek! Verslag van en kwantitatief onderzoek naar leesvoorkeuren van leerlingen en leerkrachten in het basisonderwijs*. Amsterdam, Stichting Lezen
- Rooselaar, A. (1977). Sekserollen in de kinderliteratuur. In Werkgroep Kinderboeken NVM, *Verslag van een onderzoek naar de inhoud van leesboeken voor kinderen van 6-9 jaar*, Man-Vrouw-Maatschappij, 10-13
- Smith, S.L. & Allene Cook, C. (2008). Gender stereotypes: an analyses of popular films and tv. *The Geena Davis Institute on gender in media*, conference 2008
- TNS/Nipo (2013). *Voorlezen in de kinderopvang 2012*. Amsterdam, Stichting lezen. (www.lezen.nl)
- Trautner, H., Ruble, D.N., Cyphers, L., Kirsten, B., Behrendt, R. & Hartmann, P. (2005). Rigidity and flexibility of gender stereotypes in childhood: developmental or differential? *Infant and Child development*, 14, 365-381
- Vosmeer, M.S. (2010). *Videogames en gender: over spelende meiden, sexy avatars en huiselijkheid op het scherm*. Amsterdam, Universiteit van Amsterdam
- Weitzman, L.J, Eifler, D, Hokada, E. & Ross, C. (1972). Sex-role socialization in picture books for preschool children. *American Journal of Sociology*, 77, 1125-1150
- Williams, J.A., Vernon, J., Williams, M. & Malecha, K. (1987). Sex role socialization in picture books: an update. *Social science quarterly*, 68, 148-156